

Echolocation

Geert Mul

14 februari t/m 3 mei 2009

Inleiding

De Nederlandse mediakunstenaar Geert Mul (Rotterdam, 1965) is mateloos gefascineerd door beeld. Zijn werk kan gezien worden als een onderzoek naar beeld en daarmee naar de werkelijkheid. Dat beeld plukt hij van internet, haalt hij uit archieven of databanken, leent hij van privépersonen of maakt hij zelf. Het resultaat is te zien in sculpturen, projecties, generatieve en interactieve installaties. Alhoewel achter zijn kunstwerken vaak een groot technisch vernuft schuil gaat, ogen ze simpel en toegankelijk. Geert Mul bedient zich van de nieuwste hard- en software en meestal ontwikkelt hij bestaande software verder, aangezien de toepassing die hij nodig heeft nog niet bestaat. De kijker, die van deze technische sores verschoond blijft, hoeft alleen zijn ogen open te houden en zijn gedachten de vrije loop te geven. Wie wil kan nog een laag dieper duiken. Het werk van Geert Mul heeft een stevige filosofische basis, die in deze *hand-out* wordt toegelicht.

1. SNOWRGB

Geert Mul wilde een kunstwerk maken dat voor 50% uit beeld en voor 50% uit geluid bestaat. Een werk waarin het geluid even belangrijk is als het beeld. Doordat in SNOWRGB het beeld hetzelfde blijft, maar de kleur verschuift van rood, groen naar blauw, verandert de beeldbetekenis. Kijk je naar sneeuw, onderwaterluchtbellens, flakkerend vuur of naar nog iets anders? Het is aan de beschouwer welke betekenis wordt toegedicht aan dit beeld. Je kunt dat een conceptuele benadering noemen. Anderzijds komt het beeld direct binnen. De één vindt het nostalgisch, een ander misschien gewelddadig of hard en weer een ander ervaart het als een romantisch beeld. Aan die intuïtieve ervaring komt geen intellect te pas. Het geluid heeft dezelfde soort dubbelheid in zich. Het is gegenereerd (gemaakt) in de computer en lijkt natuurlijk te zijn. Maar het is gemaakt naar aanleiding van het beeld. Hoe hoger de dichtheid van de sneeuwvlokjes, hoe intenser het geluid en hoe hoger de frequentie is. Het geluid reageert dus direct op het beeld. Alhoewel het geluid natuurlijk aandoet, is het volledig kunstmatig.

Sneeuw, of willekeurig welk beeld, is een beeld dat uit verschillende werkelijkheden bestaat. Het ligt er maar aan wie er naar kijkt en wat degene erbij denkt. Een natuurkundige kijkt er anders naar (die ziet kristallen bijvoorbeeld) dan een weerkundige of de kunstenaar. In deze film wordt Geert Muls perceptie, de technologische perceptie ofwel de perceptie van iemand die in het digitale tijdperk leeft, op sneeuw gegeven. De kunstenaar laat in SNOWRGB de romantische notie van sneeuw zien en toont tegelijkertijd de constructie van die notie door middel van het geluid en de veranderende kleur. Daardoor kun je met frisse ogen naar sneeuw kijken zonder te vervallen in betekenisloze clichés.

Geert Mul is gefascineerd door beeld. Deze interesse is aangewakkerd door de 'explosie' aan beeld en het feit dat we in een technologische maatschappij leven. Toen hij in 1990 van de kunstacademie kwam en zich na een driejarige reis en verblijf in het buitenland in Rotterdam vestigde, ontdekte hij als VJ al de vele mogelijkheden van beeld. Hij begon zich verdiepen in de formele aspecten van beeld en stelde zichzelf vele vragen; wat is beeldtaal, hoe steekt dat in elkaar, waar ontstaat betekenis van een beeld, waarom kennen we betekenis aan beeld toe en welke betekenis dan, en hoe geldig of ongeldig is die betekenis? Aangezien hij objectief naar beelden probeerde te kijken heeft hij een tijdlang niet zijn eigen foto's gebruikt. De betekenis, waarden, associaties en emoties die hij bij ieder beeld had

stonden hem in de weg. Was het een goed portret of vond hij de afgebeelde persoon toevallig erg aardig? Was het een goede foto van een stad of had hij het er naar zijn zin?

Het gaat hem niet om de plaatjes zelf, maar waar die plaatjes voor staan, namelijk voor de wereld of de realiteit. Zijn onderzoek naar beeld is dus eigenlijk een onderzoek naar de realiteit. Ook aan dit onderwerp kleven vele vragen; wat verstaan we onder realiteit, wat is de relatie tussen mijzelf en de omringende wereld, hoe zit dat eigenlijk in elkaar, waar begint wat echt is en waar houdt het op, waar begint objectiviteit en waar eindigt subjectiviteit?

Geert Mul meent, dat de realiteit een product is van onszelf, van ons eigen denken. Het begrip realiteit is een constructie. Maar wat voor constructie precies, daar valt nog wel het één en ander over te zeggen. Het is niet voor niets, dat van wetenschap tot religie, literatuur en beeldende kunst mensen zich hiermee bezig houden. Je wordt geboren en je denkt 'ik' en 'daarbuiten'. Dat is meteen het probleem. In de westerse traditie en filosofie is de beroemde zin van René Descartes († 1650) 'Ik denk dus ik ben' een aanjager in dit denken geweest. Geert Mul probeert in zijn kunstwerken aan te tonen dat op die stelling wel wat af te dingen valt. Liever richt hij zich op de etnoloog Claude Lévi-Strauss (1908) en de taalkundige Noam Chomsky (1928) die het structuralisme hebben geïntroduceerd. Ze beargumenteerden dat ieder mens een aantal constructies wordt aangeleerd. Deze constructies worden vanuit de cultuur bepaald. Een belangrijke constructie is taal. Maar ook beeld is een constructie. Wanneer aan de informatie die het oog opneemt niet een culturele vertaalslag zou worden gegeven, zouden we een chaotische vlekkenrommel zien. De cultuur instrueert de hersenen om die brij op een bepaalde manier te interpreteren. Immers, als je niet hebt geleerd wat een vierkant is, kan je het ook niet zien. Vervang het woord 'vierkant' door 'sneeuw' en we zijn weer rond.

2. Random Access Memories

Random Access Memories is een zogenaamde 'generatieve installatie'. Het maakt (genereert) namelijk nieuwe beeldcombinaties binnen de mogelijkheden die de kunstenaar heeft gegeven. Het werk bestaat uit ongeveer 23 tableaux ofwel 23 variabele combinaties van beelden. Ieder tableau is opgebouwd uit 25 beelden. Sommige beelden verschijnen meerdere keren binnen het tableau. Welk beeld hoe vaak en waar verschijnt is variabel en wordt berekend door de computer. De volgende keer dat het tableau verschijnt, kunnen de volgorde en het aantal verschillende beelden veranderd zijn. Het is in feite een variatie binnen hetzelfde thema. Ook de opeenvolging van de tableaux kent geen vaste volgorde.

Aan de basis van het kunstwerk staan 3.000 foto's die Geert Mul gemaakt heeft van verschillende steden, plekken en momenten. Het werk is in samenspel met de computer gemaakt. Met behulp van beeldanalyse software zoekt de computer naar gelijkvormige foto's binnen de verzameling. Vervolgens maakt Geert Mul selecties uit die resultaten. Door een aantal variabelen te verschuiven wordt de selectie kleiner. Wat gebeurt er bijvoorbeeld als de donkere foto's worden weggelaten, of juist de lichte, de groene of de rode? Daar ging de pc dan weer mee aan de slag. Zo gaat het een paar keer over en weer, totdat foto's overblijven die min of meer op elkaar lijken. Vaak uit zich conflicten tussen vorm en inhoud. Gelijkvormige beelden hebben namelijk niet per se dezelfde betekenis. Dat werpt de vraag op waarin de betekenis van beeld schuilt, als die niet in de vorm zit?

De titel verwijst naar de computerterm Random Access Memory (RAM), waarin het enkelvoud gebezigd wordt. In dit kunstwerk draait het niet om het 'geheugen' van de computer, maar van de kunstenaar en de kijker. Geert Mul maakt ook gebruik van het associatievermogen van de kijker. De beelden in Random Access Memories zijn als de woorden in een gedicht. Poëzie is formeel gezien taalonderzoek, maar tegelijkertijd gaat het over universele en diepe emoties. In dit kunstwerk knallen die emoties er zeker niet uit, net zomin als in een stijlgedicht waarin een bepaald ritme gedicteerd wordt. Bij gratie van het consequent toepassen van de dichtregels sippelt de betekenis tussen de regels door. Op eenzelfde manier werkt het bij dit 'beeldgedicht' van Geert Mul. Random Access Memories is een onderzoek naar beeld. Er worden beelden geprojecteerd die iets met elkaar moeten bewerkstelligen. Een serie van 3 of 4 onscherpe foto's kunnen associatief aan elkaar gekoppeld

worden doordat ze bijvoorbeeld samen een sferisch beeld geven, terwijl ze inhoudelijk (wanneer de één in Rotterdam genomen is, de ander in Istanbul en de derde in een huiskamer) niets met elkaar te maken hoeven te hebben. Het is de intentie dat de tableaux associaties bij de toeschouwer oproepen. De kijker kan in gedachten zelf met die beelden en de opeenvolgende tableaux aan de slag gaan en nieuwe combinaties maken.

3. Echolocation

Speciaal voor 21ROZENDAAL *ruimte voor actuele kunst* heeft Geert Mul dit kunstwerk ontwikkeld. Echolocation komt voort uit zijn fascinatie voor de locatie waar 21Rozendaal zich bevindt en de geschiedenis van de wijk Roombeek (waar zich in mei 2000 de vuurwerkramp voltrok). Ook de architectuur van het gebouw is doordrenkt met verwijzingen naar het verleden. Echolocation gaat over herinnering en perceptie. Geert Mul brengt de vergankelijkheid van deze plek en deze wijk in relatie met de manier waarop de wereld door ons wordt waargenomen.

In de aanloop naar Echolocation hebben (oud-)bewoners van Roombeek en andere Enschedeërs een paar honderd kiekjes uit hun fotoalbums opgedoken (waarbij opgemerkt dient te worden, dat veel foto's vernietigd zijn tijdens de ramp). Foto's of beelden staan in het werk van Geert Mul altijd in dienst van het grotere geheel. De kunstenaar vindt, dat beeld pas in een context betekenis heeft. Het is volgens hem achterhaald om te denken in termen van 'uniek' of ' universeel' beeld. Een kiekje kan voor een bepaald individu ontzettend veel waarde hebben, omdat het bijvoorbeeld een foto is van het huis dat is verwoest. Die foto heeft een emotionele waarde. Maar die waarde zit feitelijk niet in de foto. Dat beeld is een katalysator voor een keten aan relaties, connotaties en connecties in het brein van degene die ernaar kijkt.

De ingebrachte foto's staan voor het verleden dat niet meer fysiek aanwezig is. In deze interactieve installatie is een belangrijke rol weggelegd voor de bezoeker. Er is een inhoudelijke relatie tussen wat jij als bezoeker doet en datgene dat je als ervaring terugkrijgt. Je wordt aangespoord door de ruimte te wandelen waardoor de foto's opstuiven. Ieder trekt zijn eigen unieke spoor door de foto's en door het verleden. Je rondgang door de ruimte roert als het ware herinneringen aan. Herinneringen die worden aangewakkerd door de foto's. De foto's komen op een andere plek terecht als vanwaar ze opwaaiden. Zo kunnen telkens nieuwe gedachtestromen en associaties ontstaan. *Echolocation* is een wandeling door de herinnering en biedt de kans het verleden van Roombeek op te roepen.

Normaal gesproken maken we in ons bewustzijn een radicaal onderscheid tussen heden en verleden, tussen dood en levend, tussen dat wat is en dat wat niet meer is. In de opvatting van Geert Mul is dat harde onderscheid betrekkelijk, omdat personen, plekken of dingen in je gedachten, in je herinnering, ook of nog steeds bestaan. Stel je zit in de trein, je ziet een landschap en je reist het landschap voorbij. Het landschap bestaat dan in je hoofd en of dat landschap tien minuten later afbrandt of niet, dat veroorzaakt geen discontinuïteit van hoe dat landschap in je hoofd zit. Ook het Roombeek van voor de vuurwerkramp bestaat in zekere zin nog voor alle mensen die de wijk hebben gekend en in hun herinnering met zich meedragen. Er is dus een fysieke verschijning van de wijk en een mentale. Naast deze twee waarheden of werkelijkheden bestaan er nog vele andere waarheden van de wijk Roombeek, of, als we het iets ruimer trekken, van de realiteit. Geert Mul gaat er vanuit, dat er een aantal waarheden bestaan die het ons makkelijk maken om het dagelijks leven door te komen. Maar hoe zit het nou echt?

Zeer grote dank aan iedereen die foto's heeft bijgedragen of op een andere wijze heeft meegeholpen!

4. How Real Can a Shadow Be?

Geert Mul gaf in Japan een aantal kinderen een videocamera. In Zuid-Afrika had hij al eerder kinderen foto's laten maken, die hij vervolgens gebruikte in zijn werk. Kinderen kijken nog onbevangen. De groep kinderen uit Zuid-Afrika waren dakloos en de foto's die zij maakten reflecteerden de zelfkant

van de samenleving. Deze keer wilde de kunstenaar inzoomen op het onbezorgde, veilige leven in een welvarend land als Japan.

Tussen de beelden van de kinderen zat de scène die hier te zien is. Twee jongetjes lopen over straat, terwijl één van hen hun schaduwen filmt. Geert Mul raakte gefascineerd door dat beeld en verbasterde het geluid, zodat hun gesprek niet meer te volgen is (indien je Japans zou verstaan). Hij schreef een dialoog en legde de jongens deze tekst in de mond middels de ondertiteling. Dit gesprek gaat over de ongreepbaarheid van dingen en over de betrekkelijkheid van zowel waarneming als beeld. In die vermeende dialoog worden allerlei filosofische vragen opgeworpen. Wat is echt? Hoe ziet de wereld er echt uit? Welke criteria hanteer je in wat je voor de echte wereld houdt?

Deze vragen roepen het verhaal dat 'de grot van Plato' wordt genoemd in herinnering. De Griekse filosoof Plato († 347 v.Chr.) pijnigde zijn hersenen over de vraag of de wereld die ons omringt echt is. Hij plaatst het leven op aarde in een donkere grot. De mensen zitten met hun rug naar de opening van de grot en kijken voortdurend naar schaduwen die op de achterwand worden geworpen. De onzichtbare ketenen aan hun lichaam verhinderen dat zij achterom kunnen kijken. Buiten de grot brandt een vuur waarvoor een groepje mensen voorwerpen houdt. Voor de grotbewoners zijn deze schaduwen werkelijkheid. Ze zijn zich niet bewust dat ze slechts naar een aftreksel van de werkelijke wereld kijken. Plato gaat er vanuit, dat er een echte waarheid (een origineel) is en dat wij alleen maar vage afspiegelingen daarvan zien. Die werkelijkheid of dat origineel hebben wij nog niet ontdekt. Geert Mul introduceert meer onzekerheid ten opzichte van de werkelijkheid dan Plato door te stellen, dat zelfs dat origineel er niet is. Hij trekt het bestaan van één werkelijkheid in twijfel en meent dat werkelijkheid een rekbaar begrip is, dat het binnen handbereik ligt en dat het maar net is wat je er over afspreekt wat werkelijkheid is.

5. I'm the Product of My Own Reflection

Na jarenlang interactieve installaties, digitale films en generatieve werken gemaakt te hebben wilde Geert Mul weer eens een sculptuur maken. De directe aanleiding vormde zijn solo-tentoonstelling in Galerie Ron Mandos in september 2008. Het digitale werk van Geert Mul is voortgekomen uit het werken met sculptuur. Toen hij nog op de kunstacademie in Arnhem zat, maakte hij regelmatig sculpturen. Dat werden langzamerhand kinetische of bewegende sculpturen. Om die aan te sturen gebruikte hij op een gegeven moment computers. Die computers namen een steeds belangrijker rol in, zodat op het laatst de sculpturen verdwenen en alleen de projecties overbleven.

De zin 'I'm the Product of My Own Reflection' komt uit een tekst die Geert Mul een keer over zijn werk schreef. De regel kan letterlijk opgevat worden. Wie naar de sculptuur kijkt, ziet zichzelf meerdere keren gereflecteerd, terwijl de tekst over de spiegels en de spiegelbeelden loopt. Wanneer je een product bent van je eigen reflectie, creëer je een *loop*. Een *loop* waarin het verschil tussen origineel en kopie/reflectie wordt opgeheven. Jij bent het product van die reflectie, maar die reflectie is tevens het product van jou. Het is een eindeloze *loop* of een soort kip en ei verhaal. Geert Mul gaat niet uit van de gangbare opvatting dat jij, het individu, een vast gegeven bent en dat je reflectie daar een weergave van is. De tekst kan ook figuurlijk opgevat worden. 'Reflectie' staat dan niet voor 'spiegeling' maar voor 'gedachten'. Oftewel, hoe jij jezelf 'ziet', is wat je bent.

Nanda Janssen

Deze tekst is gebaseerd op een interview met Geert Mul, op 5 februari 2009.